

**PaedDr. Ladislav Gorej
Mgr. Peter Repiský**

PROGRAMOVÉ PRÍSTUPY PRI PROFESIJNEJ ORIENTÁCII RÓMSKÝCH ŽIAKOV

Program profesijného poradenstva pre rómskych žiakov zo sociálne
znevýhodneného prostredia končiacich základnú školu

Publikácia vychádza ako výstup riešenia
projektu PHARE 2003 0049950105-01-0001
Podpora integrovaného vzdelávania Rómov

Aktivita 1

Programové prístupy pri profesijnej orientácii rómskych žiakov

Program profesijného poradenstva
pre rómskych žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia
končiacich základnú školu

© Text: PaedDr. Ladislav Gorej, 2006
Mgr. Peter Repiský, 2006

EUROFORMES, s. r. o.

Žilina 2006

ISBN 80-89266-10-X

OBSAH

1. ZÁMERY, CIELE A METODICKÉ VSTUPY PRI IMPLEMENTÁCII PROGRAMU PROFESIJNÉHO PORADENSTVA PRE RÓMSKÝCH ŽIAKOV ZÁKLADNÝCH ŠKÔL ZO SOCIÁLNE ZNEVÝHODNENÉHO PROSTREDIA KONČIACICH ZÁKLADNÚ ŠKOLU	7
2. PORADENSKO - MOTIVAČNÝ PROGRAM PROFESIJNEJ ORIENTÁCIE PRE RÓMSKÝCH ŽIAKOV POCHÁDZAJÚCICH ZO SOCIÁLNE ZNEVÝHODNENÉHO PROSTREDIA – TEXTY PRE PRÁCU SO ŽIAKMI	13
2.1 Identifikácia profesijného zamerania	13
2.2 Rozhodovacie procesy pri voľbe povolania – Texty pre učiteľov	21
2.2.1 Profesijné informácie	23
2.2.2 Hodnotovo – motivačný systém	25
2.2.3 Pravdepodobnosť prijatia a zvažovanie rizík	29
2.2.4 Kritériá rozhodovania	30
2.2.5 Chyby a omyly pri rozhodovaní – Texty pre učiteľov	34
2.2.6 Práca s rodičmi rómskych žiakov	35
ZÁVER	39
BIBLIOGRAFICKÉ ODKAZY	41

1. ZÁMERY, CIELE A METODICKÉ VSTUPY PRI IMPLEMENTÁCII PROGRAMU PROFESIJNÉHO PORADENSTVA PRE RÓMSKÝCH ŽIAKOV ZÁKLADNÝCH ŠKÔL ZO SOCIÁLNE ZNEVÝHODNENÉHO PROSTREDIA KONČIACICH ZÁKLADNÚ ŠKOLU

Zámer:

Pripraviť žiakov na racionálne rozhodnutie o ďalšej profesijnej dráhe – štúdiu na strednej škole alebo zamestnaní a pripraviť ich na profesijnú adaptáciu po prechode na strednú školu či do zamestnania.

Cieľová skupina:

všetci rómski žiaci pochádzajúci zo sociálne znevýhodneného prostredia, končiaci základnú školu v 8. ročníku a vybraní žiaci 9. ročníka a ich rodičia.

Realizátori projektu:

realizovaním projektu poverujú riaditelia základných škôl učiteľov podľa vlastného rozhodnutia. Vzhľadom na metodickú pripravenosť pokladáme za najkvalifikovanejších výchovných poradcov a učiteľov etickej výchovy. Môžu to byť aj triedni učitelia či učitelia iných vyučovacích predmetov.

Ciele modulu:

- uvedomenie si súčasnej životnej situácie v primárnej rodine a v spoločnosti na základe poznania trhu práce a možností uplatnenia sa Rómov na ňom (vstupné úvahy na začiatku kurzu, časť o profesijných informáciách a profesijných aspiráciách)
- motivácia k zmene súčasnej životnej situácie po ukončení školy
- rozhodovacie procesy pri voľbe povolania - (informácie o svete práce a povolání, profesijné potreby, záujmy, aspirácie a hodnoty, pravdepodobnosť prijatia, zvažovanie rizika, kritériá rozhodovania – schopnosti, osobnostné charakteristiky ...)
- orientácia na trhu práce (kde a ako hľadať informácie o školách, odboroch a profesiách, o možnostiach sebarealizácie a zamestnania)
- poskytovanie profesijného poradenstva a konzultácií rodičom a žiakom počas realizácie kurzu, osobitne v jeho závere, pri prijímaní smerovej voľby v priebehu projektu

Metodické vstupy

Výchova k voľbe povolania predstavuje v základnej škole systematický a dlhodobý proces formovania postojov k svetu práce a povolaniam, začínajúci prvým ročníkom a končiaci smerovou voľbou. Koordinovaný je výchovnými poradcami, ktorí sú pripravení na poradenskú činnosť, na metodické vedenie pedagogických zamestnancov (osobitne triednych učiteľov) a sú vybavení informačnými zdrojmi a pomôckami (aj CD nosiče s poradenskými programami). Dostupnosť internetu v každej škole zvýšilo prístupnosť informácií o svete práce a povolání.

V tomto kontexte profesijná orientácia rómskych žiakov pochádzajúcich zo sociálne znevýhodneného prostredia je súčasťou aktivít, smerujúcich ku všetkým žiakom, je súčasťou systému výchovného poradenstva. Má však svoje špecifiká, ktoré vyplývajú z toho, že väčšina rómskych žiakov zatiaľ končí základnú školu v 8. alebo 7. ročníku. Tým sa zužujú ich možnosti profesijnej prípravy v stredných školách i šance uspieť na trhu práce.

Zmyslom predkladaného materiálu nie je parafrázovať známe tézy o profesijnej orientácii, ale ponúknuť výchovným poradcovi a triednym učiteľom metodicko – informačnú pomôcku, ktorá by bola užitočná pri práci s rómskymi žiakmi a ich rodičmi v období prijímania smerovej voľby.

V našich podmienkach inšpiratívny je program profesionálnej orientácie pre tínedžerov PROFTEENS, ktorý overili školské psychologičky, Eva GAJDOŠOVÁ a Gabriela HERÉNYIOVÁ (2002). Program realizovali ako samostatne koncipovaný predmet voľba povolania v rozsahu 20 vyučovacích hodín počas 10 stretnutí. Niektoré aktivity v ňom sú použiteľné aj v tejto cieľovej skupine, hlavne psychohry, ale aj iné zážitkové aktivity.

Postup pri implementácii programu v praxi

S materiálom boli oboznámení v rámci Projektu Integrované vzdelávanie Rómov „realizátori“, väčšinou výchovní poradcovia. Ich odporúčania boli zohľadnené pri návrhu postupu implementácie programu do školskej praxe.

- Pri realizácii programu na základe spätnej väzby od „realizátorov“ odporúčame, aby koordinátormi a realizátormi programu boli predovšetkým výchovní poradcovia, honorovaní prostredníctvom projektov alebo vzdelávacích preukazov, určených na mimoškolské aktivity, prípadne z ďalších zdrojov.
- Výber žiakov do skupín uskutočnia triedni učitelia 8. ročníka a výchovný poradca - vybraní žiaci 9. ročníka s problémami pri voľbe povolania (nerozhodní, s nereálnou voľbou, neangažovaní, s konfliktami pri voľbe povolania a p.) . Objavujú sa snahy zaviesť do základných škôl predmet Výchova k voľbe povolania (Gajdošová, Herényiová), tak ako napr. v Rusku a v ďalších krajinách.

Stretnutí s rodičmi, besied so žiakmi a informačných podujatí sa zúčastnia aj predstavitelia rómskych komunít. Pôjde o rómskych asistentov, pôsobiacich v školách, ale aj o predstaviteľov rómskeho skautingu, náboženských, občianskych a záujmových združení, aktívnych v mieste školy,

rómskych podnikateľov a p. očakáva sa, že ich činnosť bude dobrovoľná, nie honorovaná. Takéto skúsenosti majú pri profesijnej orientácii viaceré školy.

Časový plán pre realizáciu programu odporúčame nasledovne:

1. Identifikácia profesijného zamerania – október
2. Práca s profesijnými informáciami – október a priebežne
3. Ujasňovanie hodnotovo – motivačného systému - november
4. Pravdepodobnosť prijatia a zvažovanie rizika – november a po zberoch informácií zo školských výpočtových stredísk
5. Kritériá rozhodovania - december
6. Chyby a omyly pri voľbe povolania - január
7. Prednáška pre rodičov - január

Odporúčaný rozsah stretnutí so žiakmi: 2 hodiny týždenne, vždy po vyučovaní.

PROFESIJNÁ ORIENTÁCIA A JEJ ŠPECIFIKÁ U RÓMOV – TEXTY PRE UČITEĽOV

Mgr. Peter Repiský

Zámerom tohto textu je dať učiteľom niekoľko základných informácií o postavení Rómov na trhu práce. Je súčasťou motivačného vstupu na začiatku realizácie programu so žiakmi a ich rodičmi.

Pozícia na trhu práce je spolu so zamestnaneckým statusom a dosiahnutým vzdelaním jedným z najdôležitejších faktorov, prostredníctvom ktorého sa jednotlivec začleňuje do sociálnej štruktúry. Marginalizácia na trhu práce je často primárnym zdrojom chudoby mnohých Rómov a znamená v konečnom dôsledku vylúčenie zo životného štandardu a životných šancí obvyklých v spoločnosti.

Špecifikom nezamestnanosti Rómov je skutočnosť, že ide prevažne o dlhodobú nezamestnanosť. Osobitne je tiež potrebné mať na zreteli postavenie rómskych žien, ktorých uplatnenie sa na trhu práce je sťažené nielen znevýhodňovaním na základe ich etnickej príslušnosti, ale aj na základe pohlavia.

V dôsledku obmedzených možností získať pracovné príležitosti na formálnom trhu práce sú mnohí Rómovia nútení hľadať prácu v neformálnom sektore (práca v tzv. šedej ekonomike alebo dočasné, krátkodobé a sezónne práce napríklad v poľnohospodárstve, stavebníctve, lesníctve a vo verejnoprospešných /aktivačných prácach či príležitostné výpomocné práce pre nerómov v blízkom okolí).

Jednou z najrizikovejších sociálnych kategórií ohrozených (dlhodobou) nezamestnanosťou sa stáva predovšetkým **rómska mládež**, ktorá má výrazný podiel na celkovom počte nezamestnaných.

Medzi rozhodujúce faktory, vytvárajúce prekážky v sústavnej príprave rómskych žiakov na povolanie, patrí:

- väčšina detí končí základnú školu v nižších ročníkoch, čo zužuje ich profesijnú prípravu
- neschopnosť zvládnuť náročnejšie štúdium – chýba správna technika štúdia
- nezáujem rodičov a ich nízka starostlivosť o vzdelávanie detí
- snaha rodičov, aby ich deti po skončení povinnej školskej dochádzky boli zapojené do siete sociálnej starostlivosti štátu a pod.
- nedostatočné resp. minimálne životné podmienky a možnosti detí na štúdium vôbec a na stredné školy zvlášť (sociálno-ekonomická a priestorová marginalizácia)
- čiastočný jazykový problém – nevládnutie slovenského jazyka na potrebnej úrovni
- veľký nezáujem rodičov a pasívny vzťah ku škole a učiteľom
- nízke ambície žiakov.

Pri výbere povolania sa rómske deti rozhodujú často na základe skreslených, nepremyslených informácií získavaných od rovesníkov či o niečo starších detí, alebo kopírujú výber

povolania na základe povolania rodičov či starých rodičov. Pričom vôbec nereflektujú fakt, že trh práce sa zmenil a preto musia meniť aj oni svoje záujmy a profesijné zameranie. Proces rozhodovania je unáhlený a neplánovaný.

Sociálno-ekonomická situácia rodín, rodinné zázemie ovplyvnené tradíciami tvoria aspekty, podmieňujúce profesijnú orientáciu rómskych žiakov. Tá je obmedzená výberom škôl sústreďovaných v najbližšom okolí ich bydliska.

Tieto skutočnosti nezohľadňujú v konečnom dôsledku záujem, schopnosti ani ambície žiakov a odzrkadľujú v značnej miere ich študijné neúspechy. Množstvo vyššie uvedených faktorov vyžaduje zmenu prístupu zo strany pedagogických zamestnancov. Často práve oni reprezentujú jediný informačný zdroj, ktorý môže výrazným spôsobom napomôcť v ďalšom formovaní osobnosti rómskych detí.

2. PORADENSKO - MOTIVAČNÝ PROGRAM PROFESIJNEJ ORIENTÁCIE PRE RÓMSKYCH ŽIAKOV POCHÁDZAJÚCICH ZO SOCIÁLNE ZNEVÝHODNENÉHO PROSTREDIA – TEXTY PRE PRÁCU SO ŽIAKMI

PaedDr. Ladislav Gorej

2.1 Identifikácia profesijného zamerania

V súvislosti s voľbou povolania sa vynára viacero otázok, na ktoré si žiaci a ich rodičia musia odpovedať. Ťažko sa môžu správne rozhodnúť, ak nemajú informácie o škole, študijnom odbore, o podmienkach prípravy a možnostiach uplatnenia v povolani na trhu práce. Musia poznať svoje šance i riziká, pravdepodobnosť prijatia do školy či do zamestnania. Nemožno nebrať do úvahy kritériá rozhodovania, teda zdravotný stav, ich profesijné zameranie, úroveň rozumových schopností, nie v poslednom rade požiadavky trhu práce.

Zámerom tohto bloku je pomôcť žiakom zo širokého diapazónu povolaní vybrať si dve alternatívy, ktoré najviac zodpovedajú ich schopnostiam, profesijnému zameraniu a osobnostným charakteristikám.

Ciele:

- uvedomiť si, ktoré činnosti sa žiakovi páčia a ktoré z nich môžu mať charakter povolania/zamestnania
- uvedomiť si súvislosti medzi záujmami a profesijným zameraním
- konkretizovať dve alternatívy, medzi ktorými si má žiak voľiť
-

Metodické odporúčania k aktivite Zoznam slovies:

Cieľom tejto aktivity je vyvodiť myšlienku, že podstatou každej profesie je práca, činnosť, aktivity, ktoré ju naplňujú a že každý zo žiakov má okruh činností, ktoré robí radšej ako iné. Niektoré z nich priamo súvisia s profesiami, niektoré sprostredkovane.

Skúsenosť ukázala, že v závere aktivity treba prerozprávať s každým žiakom výstupy – činnosti, ktoré súvisiace s profesiami.

Vstup trénera: Máte pred sebou zoznam slovies, ktoré pomenúvajú určité činnosti. Urobte znamienko X pred tie, ktorých význam poznáte. Potom z takto označených vyberte tie, ktoré by ste radi robili a pridajte k pôvodnému znamienku X ešte jedno X.. V treťom kroku z týchto dvojkrížikových podčiarknite tie, ktoré sa vám páčia najviac. Prepíšte 10 z nich potom na druhú stranu pracovného hárku. K písmenu A napíšte prvé sloveso z vybraných desiatich, k písmenu B ďalšie a posledné k písmenu J.

Zoznam slovies

postarať sa	športovať	maľovať
nakupovať	vyzdobovať	tancovať
získavať	rozprávať sa	variť
šoférovať	zabávať niekoho	rozmyšľať
prijímať	uvádzať do pohybu	dávať
opravovať	počúvať	fotografovať
jednať s ľuďmi	písať poviedky	pripravovať
zariaďovať	vychovávať	vystavovať
trénovať, cvičiť	podnikať	učiť
sprostredkovávať	utešovať	upratovať
zhromažďovať, zbierať	študovať	posudzovať
obrábať	rozhodovať	budovať
zostavovať	zvyšovať	počítat
predstavovať si	spájať	zameriavať sa
vynachádzať	riešiť	vyrábať
hrať sa	šiť	hľadať
vyberať	komunikovať	manipulovať
čítať	triediť	tesať
skladať	umiestňovať	slúžiť
chápať	zdokonaľovať	poučovať
viest	riadiť	vyjednávať
pozorovať	prekladať	poznávať
rozkazovať	tlmočiť	radiť
programovať	premieňať	upevňovať
organizovať	hrať na hudob. nástroji	používať
zabezpečovať	pestovať	spracovávať
presviedčať	hovoriť	predávať
kopírovať	podieľať sa	cestovať
tvoriť	zúčastňovať sa	aranžovať
spúšťať	pokračovať	plieť

Preferenčná listina slovies

	A	A	A	A	A	A	A	A	A	
A										
	B	C	D	E	F	G	H	I	J	
	B	B	B	B	B	B	B	B	B	
B										
	C	D	E	F	G	H	I	J		
	C	C	C	C	C	C	C	C		
C										
	D	E	F	G	H	I	J			
	D	D	D	D	D	D				
D										
	E	F	G	H	I	J				
	E	E	E	E	E					
E										
	F	G	H	I	J					
	F	F	F	F						
F										
	G	H	I	J						
	G	G	G							
G										
	H	I	J							
	H	H								
H										
	I	J								
	I									
I										
	J									
J										

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
Skóre										
Poradie										

Vstup učiteľa: Postupne porovnávajte jednotlivé slovesá podľa svojich preferencií (čo je pre vás prítiažlivejšie z porovnávaných dvojíc slovies). Napríklad v riadku, označenom A porovnávame postupne prítiažlivosť slovesa pri písmene A so slovesom pri písmene B, a zakrúžkujeme písmeno A, ak sloveso pri ňom je pre nás atraktívnejšie ako sloveso B. Potom

porovnávame sloveso pri písmene A so slovesom pri písmene C. Ak je pre nás atraktívnejšie sloveso pri písmene C, zakrúžkujem písmeno C. Tak postupne Krúžkujeme jednu z dvojíc, označených písmenami. Napr. A s B. A s C, A s D atď. Spočítajte potom, koľkokrát sa vyskytuje zakrúžkované písmeno – A, potom zapíšte číslo (počet) do tabuľky, do riadku „Skóre“ pod písmeno A. Tak isto postupujte s písmenom B, C až po J. Riadok označený „Poradie“ vyplníte podľa početnosti v riadku „Skóre“. Napr. ak „A“ má najviac bodov, označíme ho ako 1, nasledujúce písmeno s nižším počtom bodov ako 2 atď.

Vypíšte potom všetky slovesá, ktoré získali 1. až 5. miesto v poradí, napr. pestovať, obrábať, manipulovať, predávať, pliesť.

Podčiarknite z nich tie, ktoré by mohli byť zároveň povoláním /zamestnaním. Potom učiteľ s každým žiakom prejde podčiarknuté slovesá a spoločne so skupinou žiakov hľadajú profesie, v ktorých sú preferované činnosti obsahom práce v profesii. Z uvedeného príkladu slovesá pestovať, obrábať, manipulovať naznačujú profesie v poľnohospodárstve.

Dotazník záujmov (S. S. Prinšpun)

Ciele: Dotazník záujmov pomôže žiakom uvedomiť si súvislosti medzi záujmom o obsah a aktivity počas vyučovania s koníčkami a s ich profesijným zameraním.

Metodické odporúčania: Zo širšie komponovaného dotazníka ponúkame skrátenú verziu – na 60 položiek. Vzhľadom na úroveň porozumenia jednotlivým formuláciám odporúčame prejsť spoločne so žiakmi položku po položke. Ubezpečujeme sa, že žiaci textu rozumejú. V časti o záujmoch uvádzame aj ďalšie metodiky – napr. Blaškovičov obrázkový dotazník záujmov o povolanie alebo Hrabalov, ale aj metodiky z programu Cesta (s tými bežne výchovní poradcovia robia) alebo Sprievodca svetom povolaní.

Inštrukcia: Dotazník obsahuje 60 záujmových aktivít. Pozorne prečítaj každú z nich. Ak sa ti veľmi páči a dokonca v budúcnosti by si sa ňou chcel zaoberať, urob v záznamovom hárku v príslušnom okienku znak ++. Ak sa ti páči, daj jedno +. Ak je ti činnosť ľahostajná, označ ju znakom 0. Ak sa ti činnosť nepáči, daj do okienka znak -.

1. Riešiť matematické úlohy a robiť zložité matematické výpočty
2. Robiť roztoky, robiť zmesi
3. Skúmať zvláštnosti fyziologických procesov v zložitých organizmoch
4. Zbierať nerasty a robiť zbierky
5. Robiť (lepiť) modely lietadiel, vetroňov, lodí, automobilov
6. Pri práci používať meracie a skúšobné prístroje
7. Čítať diela klasickej svetovej literatúry
8. Čítať knihy o práci policajtov, o boji so zločinnosťou

9. Zoznamovať sa s dejinami umenia našej vlasti
10. Čítať knihy o výchove detí a mládeže, o práci učiteľov
11. Čítať knihy o práci lekárov, lekárske časopisy
12. Starat' sa (dbať) o útulnosť domova
13. Čítať vojnovú literatúru
14. Počúvať opernú a symfonickú hudbu
15. Čítať knihy o umelcoch
16. Hodiny matematiky
17. Riešiť úlohy z chémie
18. Skúmať anatomickú stavbu zvierat
19. Čítať o rozličných krajinách, ich ekonomike a štátnom zriadení
20. Čítať technické časopisy
21. Čítať články a vedecko – populárne časopisy o výsledkoch v oblasti techniky
22. Analyzovať, porovnávať, hodnotiť literárne diela
23. Zoznamovať sa s rôznymi zákonmi, nariadeniami, stanovami, inštrukciami
24. Skúmať históriu mesta alebo okresu, v ktorom žiješ
25. Pomáhať spolužiakom, zaostávajúcim v učení, vysvetľovať im ťažké úlohy
26. Hodiny anatómie a fyziológie človeka
27. Zostavovať a viesť kartotéky
28. Oboznamovať sa s vojenskou technikou
29. Počúvať súčasnú populárnu hudbu
30. Navštevovať múzeá, umelecké výstavy
31. Navštevovať matematický krúžok, chodiť do matematickej školy
32. Hodiny chémie
33. Čítať knihy o rastlinách a zvieratách
34. Chodiť na expedície s geológmi
35. Oboznamovať sa so súčasnými výdobytkami techniky (v tlači, rozhlase, televízii, na internete, chodiť na výstavy)
36. Pracovať v technickom krúžku
37. Čítať literárno–kritické a publicistické články
38. Skúmať politickú štruktúru a sociálne zmeny v rôznych krajinách
39. Čítať knihy s historickou tematikou
40. Robiť vedúceho oddielu (skupiny) v záujmovej organizácii
41. Oboznamovať sa s úspechmi v oblasti medicíny
42. Zabezpečovať stravu na výletoch
43. Hodiny telesnej výchovy
44. Chodiť do hudobnej školy
45. Pracovať v ateliéri
46. Riešiť úlohy z algebry
47. Robiť pokusy z chémie

48. Hodiny botaniky, zoológie, anatómie
49. Dozvedieť sa o nových náleziskách užitočných nerastov
50. Riešiť technické výkresy a schémy
51. Opravovať domáce elektrospotrebiče
52. Pokúšať sa písať poviedky, básne
53. Sledovať politické aktuality a rozprávať sa o nich
54. Pozerať filmy o historických udalostiach v rôznych krajinách
55. Pripravovať si referáty, eseje, správy a vystupovať s nimi pred mladšími žiakmi
56. Staráť sa o chorých, pomáhať im
57. Pomôcť priateľovi vybrať v obchode oblečenie, ktoré by sa mu najviac hodilo
58. Zúčastňovať sa branných cvičení a hier
59. Recitovať, spievať v súbore, vystupovať v divadle
60. Robiť nástenné noviny, panely, výstavky, montáže

Záznamový hárok k Dotazníku záujmov S. S. Prinšpuna

Meno a priezvisko:

Škola, trieda:

Dátum:

++ veľmi sa mi páči

+ páči sa mi

0 ľahostajné, nepoznám, nič mi to nehovorí

- nepáči sa mi, nezaujíma ma

1	16	31	46	Body	Poradie
2	17	32	47		
3	18	33	48		
4	19	34	49		
5	20	35	50		
6	21	36	51		
7	22	37	52		
8	23	38	53		
9	24	39	54		
10	25	40	55		
11	26	41	56		
12	27	42	57		
13	28	43	58		
14	29	44	59		
15	30	45	60		

Spôsob vyhodnocovania a interpretácie Dotazníka záujmov S. S. Prinšpuna:

V jednotlivých riadkoch záznamového hárku (1 až 15) spočítame znamienka +. Počet plusiek zapíšeme na konci riadku do stĺpca „Body“. Tak postupujeme od riadku 1 až po riadok 15. Do stĺpca označeného „Poradie“ priradíme 1-tke najvyššiu bodovú hodnotu, 2-ke nižšiu atď. Zameriame sa na 5 oblastí s najvyšším počtom bodov. Individuálne so žiakmi hľadáme v interpretačnej tabuľke záujmom zodpovedajúce profesie.

Oblasti záujmov podľa jednotlivých riadkov sú nasledujúce:

1. matematika

2. chémia

3. biológia, botanika

4. geológia, geografia

5. stavebníctvo, strojárstvo, energetika

6. elektrotechnika

7. literárna tvorba

8. súdnictvo a kriminalistika

9. história

10. výchova a vzdelávanie

11. zdravotníctvo

12. obchod, služby

13. vojsko, šport

14. hudba, divadlo

15. umenie a umelecké remeslá

Interpretácia Dotazníka záujmov (Prinšpun)

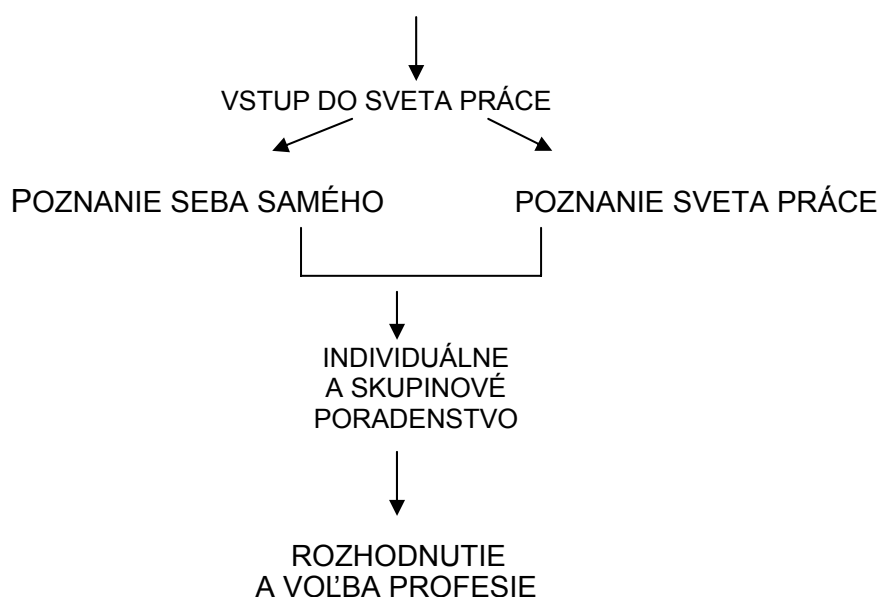
Oblasť	Vysoká škola	Stredná odb. škola	Stredné odb. učilište
1	matematik, ing. ekonómie	programátor, účtovník	operátor výp. Techniky
2	Ing. chémie, technológ	technik, chemik, farm. laborant	prevádzkový chemik, chemický laborant
3	biológ, agronóm, lesný ing., agrochemik, poľnohospodársky inžinier, veterinár	agronóm – technik, lesník – technik, veter. technik, zooteknik, meliorátor	záhradník, kvetinár, zeleninár, lesník, traktorista, chovateľ
4	geológ, geofyzik, geograf, kartograf, inž. zememerač, meteorológ, hydrológ, oceánológ	stavebný technik, zememerač, kreslič	Fotograf
5	inž. technológ, inž. stavbár, inž. energetik, pilot, navigátor, inž. strojár, lodný inžinier	stavebný technik, strojný, lodný technik, energetik	tkáčka, šička, obuvník, obrábač kovov, zlievač, murár, nastavovač, vodič, strojník
6	Inž. Elektrotechniky	technik elektro, rádiotechnik	elektromontér, spojový mechanik, rádiotechnik
7	spisovateľ, novinár, redaktor vo vydavateľstve, knihovník	korektor, technický redaktor kníh a časopisov	Sadzač, grafik, opravár tlačiar. strojov
8	právník, vyšetrovateľ, inšpektor, kriminalista	sociálny pracovník, kurátor	Policajt
9	historik, archeológ, učiteľ dejepisu		
10	vychovávateľ, učiteľ na vysokej škole, strednej, základnej	učiteľka MŠ, vychovávateľka, animátor voľného času, majster odb. výchovy	
11	Lekár	zdrav. sestra, ošetrovateľ/ka, masér	Sanitárka
12	prekladateľ, tovaroznalec	tovaroznalec, sprievodca	predavač, holič, čašník,
13	vojak z povolania, šport. tréner, učiteľ telesnej výchovy	vojak, tréner	
14	skladateľ, dirigent, hudobník, režisér, herec	hudobník, herec, tanečník	
15	architekt, sochár, grafik, estét, výtvarník	grafik, reštaurátor, technik vo výtvarnom umení	zlatník, brusič skla, drahých kameňov, umelecký stolár, razič mincí, maliar porcelánu, rytec, reštaurátor, fotograf, kaderník

V tejto fáze realizácie programu sa očakáva, že učiteľ poskytne každému žiakovi informáciu o 2 – 3 alternatívach na základe analýzy výstupov z predchádzajúcich dvoch metodík. Tie sú východiskom pre samotné rozhodovanie o smerovej voľbe.

2. 2 Rozhodovacie procesy pri voľbe povolania – Texty pre učiteľov

Výsledkom prvého bloku bol výber dvoch alternatív – povolání, študijných či učebných odborov. Až teraz možno hovoriť o skutočnej voľbe povolania, ktorej výsledkom je prijatie optimálnej alternatívy. Podobne pristupovali k problematike aj Danko (1988), Gajdošová a Herényiová (2002). Nimi navrhovaný model vyústil do programu voľby povolania.

MODEL PROGRAMU VOĽBY POVOLANIA ŽIAKOV

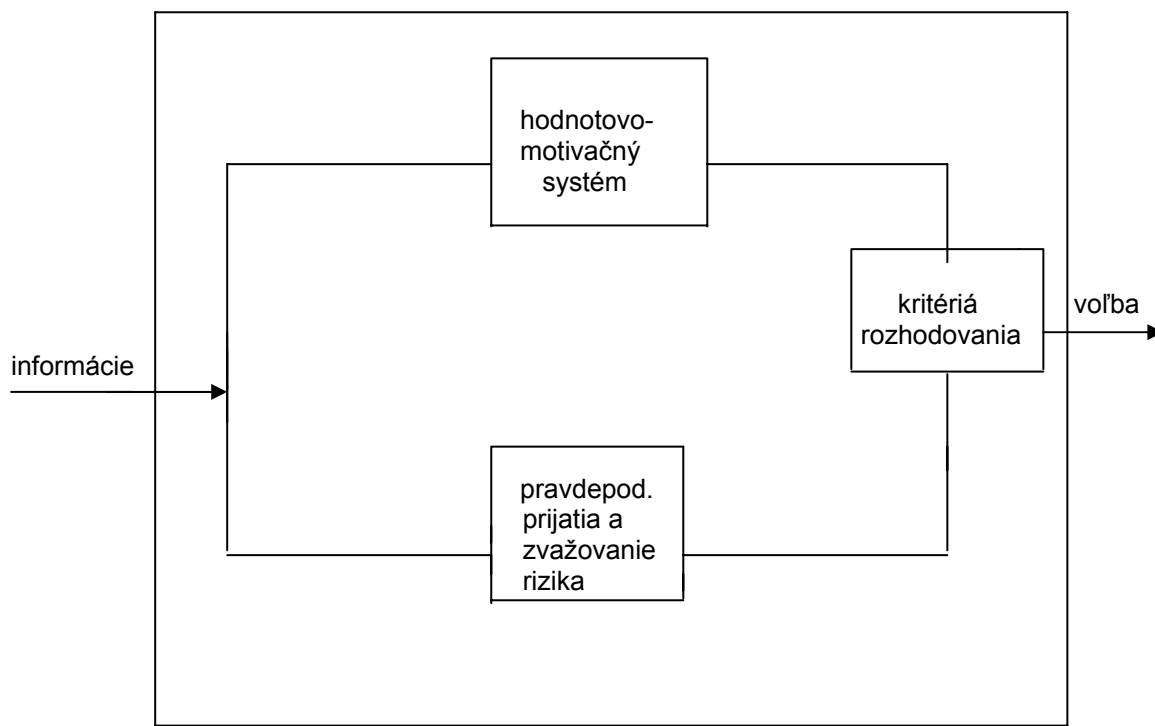

Vychádzajúc z modelu programu, autorky štruktúrovali program do piatich základných modulov:

- I. modul: vstup do sveta práce
- II. modul: poznanie seba samého
- III. modul: poznanie sveta práce a svojich profesijných predpokladov
- IV. modul: individuálne a skupinové poradenstvo
- V. modul: rozhodnutie a voľba profesie

Program Gajdošovej a Herényiovej i Dankov model sú podnetné pri riadení rozhodovacích procesov pri voľbe povolania, pričom predpokladáme funkčný systém výchovy k voľbe povolania od prvého ročníka základnej školy.

K racionálnemu rozhodovaniu je východiskom pre nás Brossov (1968) „rozhodovací stroj“, ktorého štruktúra je nasledujúca:

Aby si žiaci mohli racionálne voľiť jednu z dvoch alternatív, musia mať objektívne, presné, vecné, aktuálne, informácie o svete práce a povolání, o študijných a učebných odboroch v stredných školách, ako aj informácie o potrebách trhu práce. Informácie sú prvým krokom v rozhodovaní o smerovej voľbe.

Hodnotovo – motivačný systém odpovedá na otázku, prečo si žiak volí tú či onú alternatívu, ktoré potreby, záujmy či hodnoty sú pre neho rozhodujúce, aké sú jeho ašpirácie. O čo mu predovšetkým v povolání ide.

Pravdepodobnosť prijatia a zvažovanie rizika ukazuje šance pre prijatie na stredné školy (na konkrétne odbory) či zamestnanie i riziká s voľbou spojené..

Kritériá rozhodovania sú srdcom rozhodovacieho procesu – vylučujú nevhodné alternatívy.

Zámerom tohto bloku je pripraviť žiakov na to, aby boli schopní prijať racionálne rozhodnutie, ktoré zosúladí schopnosti, záujmy a osobnostné predpoklady s požiadavkami profesijnej prípravy a zvoleným povolaním.

Metodické odporúčania v oblasti rozhodovacích procesov:

Základným princípom metodiky je aktivita samotných žiakov, učiteľ je skôr v roli moderátora, poradcu.

Popri tradičných metódach a formách, ako je tvorba informačných panelov, nástieniek, práca s informačnými brožúrami, letákmi, dni otvorených dverí v stredných školách, súťaže o povolaniach, získavanie informácií o profesiách hrovým spôsobom, besedy s predstaviteľmi učilíšť, bližšie sú deťom nové metódy, zaujímavejšie sú pre ne činnosti, ktoré robia radi a s nadšením, ako je zážitkové

učenie, psychohry, ale aj dotazníky či projektívne techniky, ktoré im pomáhajú lepšie poznať seba samých, svoje schopnosti, zručnosti, záujmy a osobnostné vlastnosti potrebné na správnu voľbu školy a povolania. Ucelený a bohatý materiál ponúkajú Gajdošová a Herényiová. V kabinetoch výchovného poradcu je takýchto metodík veľké množstvo, bežne sa používajú, výchovní poradcovia sú metodicky pripravení na prácu s nimi. Sú to v tejto oblasti najkvalifikovanejší učitelia.

Novým a prítlačivým prvkom je aj práca s počítačom, ktorý výrazne rozširuje informačný obzor žiakov o svete práce, umožňuje im získať viac informácií o pracovných oblastiach a činnostiach, školách, učebných či študijných odboroch, profesiách a profesiogramoch, ale aj o sebe samých, pretože poskytuje dotazníky, testy, autodiagnostické techniky (program Cesta k povolaniu, Sprievodca svetom povolání, stránka Profesia a i.) Sú k tomu dobre vytvorené podmienky, pretože v každej škole počítače a internety sú, všetky školy majú CD program Cesta, učitelia s počítačmi vedia pracovať a žiaci k nim majú prístup (počítačové učebne, krúžky výpočtovej techniky).

Špecifiká cieľovej skupiny si vyžadujú priamu angažovanosť predstaviteľov rómskych komunit. Osvedčili sa besedy s ich predstaviteľmi, besedy s absolventmi stredných škôl (osobitne z 2 ročných učebných odborov), ale aj s absolventmi rekvalifikačných kurzov, s pozitívnymi profesijnými vzormi z prostredia, v ktorom žiaci žijú. Niektoré školy počas implementácie programu oslovili rómske komunity.

Za kľúčový moment pri rozhodovaní pokladáme zmenu hodnotového myslenia rómskych žiakov pochádzajúcich zo sociálne znevýhodneného prostredia a ich rodičov Dobrým metodickým východiskom je pre učiteľov vyučovací predmet etická výchova, osobitne 11. téma. Venovaná je ekonomickým hodnotám. Cieľom je osvojiť si správny postoj k peniazom (peniaze ako prostriedok, nie cieľ, učiť sa zarábať peniaze a rozumne narábať s peniazmi). Lenz (1995) ponúka modely zážitkových aktivít, napr. Čo pre mňa znamenajú peniaze, Akú hodnotu majú peniaze, Rodinný rozpočet, atď. Osobitne a zaujímavo je spracovaná hodina na tému Voľba povolania, ktorá vyúsťuje do poznania, že práca každého človeka je prínosom pre spoločnosť, bez ohľadu na to, či ide o prácu bankára alebo čašníka. Odporúčame, aby realizátor programu konzultoval túto oblasť s učiteľom etickej výchovy či občianskej náuky, ktorá tiež obsahuje blok venovaný profesijnej orientácii.

Uvedomujeme si, že zmeniť hodnotový systém človeka nemožno rozhovorom či besedou. Možno ovplyvniť postoje k peniazom, k čomu sa v časti o hodnotovo-motivačnom systéme vrátime. Tento moment pokladáme za rozhodujúci v kontexte s nedostatkom a biedou, v ktorej väčšina rómskych rodín žije. Chýba perspektíva, žijú zo dňa na deň.

Súčasťou programu sú skupinové a v závere programu aj individuálne poradenské aktivity – besedy so žiakmi a individuálne poradenské rozhovory. Ak program nevedie výchovný poradca, odporúčame v tejto fáze požiadať ho o metodickú pomoc, prípadne o uskutočnenie poradenských rozhovorov. V prípade potreby sprostredkuje pomoc psychológa z poradne.

2.2.1 Profesijné informácie

Profesijné informácie tvoria:

- a) informácie o svete práce a povolání, vrátane informácií o trhu práce
- b) informácie o stredných školách (o študijných a učebných odboroch)

c) informácie o pravdepodobnosti prijatia

Na Slovensku sa v súčasnosti používajú 2 počítačové programy, ktoré pomáhajú najmä pri voľbe strednej a vysokej školy a povolania: **Cesta k povolaniu** a **Spríevodca svetom povolání**. Novší program Spríevodca svetom povolání poskytuje informácie o sústave viac ako 650 povolání doplnených obrázkami a hovoreným komentárom. Ponúka niekoľko postupov voľby povolania, vrátane testu záujmov, umožňuje vyhľadávať medzi povolaniami navzájom príbuzné. Program obsahuje aj veľa informácií o trhu práce, radí pri tom, ako sa uchádzať o zamestnanie, či napísať si životopis.

Od jesene 2000 je v každej základnej a strednej škole na Slovensku k dispozícii rozsiahla publikácia Svet práce a na internetovom portáli www.svetprace.sk existuje aj jej elektronická verzia. Publikácia je určená žiakom posledných ročníkov ZŠ a ich rodičom, študentom stredných škôl, učiteľom, výchovným poradcom v školách a kariérovým poradcom v poradniach a v úradoch práce, sociálnych vecí a rodiny. Poskytuje užitočné informácie o trhu práce, pracovnom práve, vrátane prehľadu povolání.

a) Informácie o povolaniach sú usporiadané podľa týchto kritérií:

- odborné zameranie budúcej práce (obsluha strojov a zariadení, opravy, nastavovanie, meranie, manuálne práce, veda, výskum, programovanie, tvorivé činnosti ap.)
- obsah práce, ktorú bude klient vykonávať
- predmet práce – s čím bude klient pracovať (kov, drevo, koža, sklo, kameň, film, energia, voda ...)
- dosiahnutie určitého stupňa vzdelania
- druh pracoviska, na ktorom bude klient tráviť celý život
- výška mzdy, platové ohodnotenie
- oblečenie, v ktorom bude svoju prácu vykonávať
- riziká, obmedzenia a nepríjemnosti, ktoré jednotlivé povolania prinášajú (ťažká práca, častý pobyt mimo domova, práca vo výškach a pod.)
- možnosť vykonávať povolanie aj v prípade určitého zdravotného problému

Dobrou pomôckou pre orientáciu vo svete práce a povolání sú Lepeňovej Orientačné poradenské profesigramy (1988), Ďuričkovej Kniha o povolaniach i ďalšie.

b) Informácie o stredných školách členíme do dvoch skupín. Ide o informácie o stredných školách, o študijných a učebných odboroch v nich, ktoré zahrňujú profily škôl, ročenky, profily odborov a o informácie o situačnom záujme žiakov ZŠ o štúdium v jednotlivých školách a odboroch.

Možnosti vzdelávania v stredných školách, v nadstavbovom a pomaturitnom štúdiu popri tlačенých médiách nájdeme na internete:

- Zoznam SŠ: www.uips.sk
- Databáza SŠ v okresoch, ktorá zahrňuje aj informácie o prijímacích skúškach na konkrétne školy, kritériá prijímacích skúšok: www.strednaskola.sk
- Informácie o stredných školách v jednotlivých krajoch získame na adresách:
www.svba.sk - Bratislavský kraj,

www.svspn.sk - Trnavský a Nitriansky kraj,

www.svsbb.sk - Banskobystrický kraj

www.svslm.sk - Trenčiansky a Žilinský kraj

www.svsmi.sk - Košický a Prešovský kraj

- Profily jednotlivých stredných škôl nájdeme aj na vyhľadávači

<http://www.zoznam.sk/katalog/vzdelavanie/skoly/stredne>

2.2.2 Hodnotovo – motivačný systém

Podobne ako pri schopnostiach môžeme aj pri motivácii určovať jej celkovú úroveň, ktorú sledujeme v rozmere pasivita – aktivita, alebo do akej miery má človek aktívny a pasívny prístup k životu vo všeobecnosti a osobitne k niektorým činnostiam, napríklad k učeniu, k športu, k svojmu zdraviu, k ľuďom atď.

Z toho vyplýva, že okrem úrovne motivácie môžeme pri sebaopisovaní z hľadiska profesijnej orientácie brať do úvahy aj štruktúru motivácie, teda k čomu mám priaznivý, pozitívny vzťah a k čomu negatívnejší. Čo ma priťahuje, čo by som chcel v živote dosiahnuť, aké činnosti robiť, a na druhej strane, čo ma nebaví, čo by som nechcel robiť.

a) Potreby a povolanie

Na otázku, prečo si volíš práve toto povolanie, žiaci zvyčajne odpovedajú: Páči sa mi. Málokto si uvedomí význam úrovne a štruktúry motivácie ako dvoch dosť základných charakteristík človeka. Motivácia vychádza z potrieb a túžob človeka. Poznáme:

- a) základné fyziologické potreby, ako je napríklad hlad, potreba spánku, pohybu atď.;
- b) sociálne potreby – potreba priateľstva, styku s druhými ľuďmi, uznania, prijatia v skupine, potreba lásky, starostlivosti o druhých, altruizmu atď.;
- c) psychické potreby – medzi ktoré patrí napríklad potreba učiť sa, poznania, potreba sebarozvíjania, autonómie, potreba istoty, tvorivosti, zmyslu života, sebarealizácie atď.

Niektorí autori zastávajú názor, že medzi týmito potrebami je hierarchický vzťah, to znamená, že vyššie potreby sa môžu uspokojovať len pri naplnení nižších (Maslow). V mnohých rómskych rodinách je základným problémom, kde zohnať peniaze na krytie fyziologických potrieb - hlad je každodenným problémom pre mnohé rómske rodiny, deti chodia do školy hladné. Bežné sú problémy so zabezpečením zdravotne nezávadnej vody. V mnohých chatrčiach či bytoch sa tiesni množstvo detí a dospelých a spánok detí je často narúšaný, deti chodia do školy nevyspaté. Hygienické pomery sú často katastrofálne, čo vedie k vylúčeniu niektorých detí z neformálnych skupín, pretože šíria okolo seba zápach ... Kým nebudú saturované tieto základné potreby, ostatné potreby v zmysle Maslowovej pyramídy je problémové.

Spoločenské potreby s profesijným významom deti prežívajú ako túžby a priania. Ich naplnenie po ukončení školy je základom pracovnej spokojnosti. Takto sa stretávame s túžbou pomáhať iným, hlavne u dievčat, ktoré chcú byť zdravotnými sestrami, ošetrovatelkami zvierat a podobne. V rómskej komunite, poznačenej tradíciami, je dievča potenciálnou matkou a zmyslom jej života je mať deti,

vychovať ich a starať sa o chod domácnosti. Aj preto je častá orientácia na profesie v zdravotníctve (sanitárka, ošetrovateľka, opatrovateľka, zdravotná sestra, ...) a vo výchove. U žiakov so slabšími výsledkami v škole je bežné zameranie na práce v službách (časník, servírka, kuchár a pod.).

Potreba moci je výrazná u žiakov, ktorí chcú pracovať v školstve, v armáde, ale je typická aj pre vodičov. Priťahuje ich možnosť ovládať osoby a získavať ich poslušnosť, viesť ich konanie, usmerňovať životné zameranie ľudí. Je známe, že v nemeckej armáde v prvej fáze 2. svetovej vojny slúžilo okolo 30 000 dôstojníkov Cigánov a druhou najčastejšou profesiou bolo u Cigánov učiteľstvo. V našich podmienkach je častá orientácia rómskych chlapcov na prácu v oblasti dopravy. Zavedenie funkcie rómskeho asistenta v školách potvrdilo potenciál pre prácu vo výchove a vzdelávaní a mnohí z účastníkov experimentu študujú na učiteľských prípravkách. Trend rozšíriť počet rómskych učiteľov v školách môže výrazne prispieť k prelomeniu bariér, ktoré v súčasnej škole pri výchove rómskych detí pretrvávajú. Mnohí Rómovia v predchádzajúcom režime popri najjednoduchších manuálnych prácach (kopáči, stavební pomocní pracovníci) sa osvedčili ako vodiči nákladných áut, traktorov, poľnohospodárskych mechanizmov.

Potreba združovať sa je charakteristická pre osvetových pracovníkov, vojakov, politických pracovníkov a organizačných pracovníkov, aktivistov v mimovládnych organizáciách. Práve aktivisti môžu prispieť ku zmene situácie v rómskych komunitách pri uplatnení sa na trhu práce a môžu stať aj pozitívnymi profesijnými vzormi pre rómskych žiakov.

Pre predavačky, laborantky, knihovníčky je výrazná potreba získavať veci, prípadne manipulovať s nimi. Pomerne veľa rómskych dievčat získalo vzdelanie pre prácu v obchode a nadväzných profesiách. Osvedčili sa hlavne ako predavačky v menších obchodných jednotkách, ale aj ako chemické či farmaceutické laborantky. Handicapom pre niektoré rómske deti je na prvý pohľad zrejma príslušnosť k rómskej národnosti.

Túžba byť spoločnosťou vysoko hodnotený, potreba prestíže je často poznačená malomeštiackymi predsudkami. Jej výrazom je honba za titulmi, za bielym plášťom, za vysokým platom, za vysokým postavením, za slávou. V rómskych komunitách sa v poslednom čase stávajú profesijnými vzormi podnikatelia v oblasti obchodu, predaja, stavebníctva služieb. Prináša to aj negatívne efekty v podobe úžerníctva, zdierania vlastných ľudí za účelom zisku za každú cenu. Nie náhodou mnohí Rómovia odchádzajú do cudziny za vidinou vyššieho životného statusu, pričom nie sú zriedkavé špekulatívne očakávania zo zneužitia „deravého“ sociálneho systému v niektorých krajinách.

Naliehavá potreba skúmať svoje okolie, pátrať v ňom, poznávať, je znakom bohatých poznávacích potrieb. Tak sa s potrebou nových informácií stretávame u geológov, archeológov, vedcov, ale aj u tvorivých zamestnancov vo všetkých oblastiach života. Prostredie, v ktorom žijú mnohé rómske deti, nedostatočne stimuluje rozvoj ich poznávacích potrieb a záujmov. Chýbajú knihy, časopisy, počítače, internet Rómskym deťom by pomohli darované knihy, časopisy, rôzne zbierky, zabezpečené aj v rámci školských projektov, ...

b) Profesionálne záujmy

Záujmy sú zvláštnym druhom motivačných síl. Pri záujmoch ide o preferenciu, uprednostnenie určitej činnosti. Pri záujmoch rozlišujeme ich celkové zameranie, šírku, silu a stálosť.

Dôležité je poznať, odpovedať si na otázku, či sa moje záujmy často menia, alebo či sú stále, ďalej je to otázka, či sú moje záujmy zamerané skôr na úzky okruh činnosti, alebo či ma zaujíma viac vecí, takmer všetko nové, či je sila mojich záujmov značná, alebo je to len záujem krátkodobý a vlažný.

Zo širokého diapazónu metodík na poznávanie profesionálnych záujmov spomenieme aspoň niekoľko:

- Dotazník záujmov v programe Sprievodca svetom povolání (www.povolania.sk)
- Blaškovičov Obrázkový dotazník záujmov o povolanie (1988), ktorý pomenúva záujmy: technicko-konštrukčný, o prácu s materiálom, o prácu so zvieratami, o prácu s rastlinami, o službu iným ľuďom, sociálno-humanitný, esteticko-umelecký, záujem o stroje
- Jurčo zostavil katalóg skutočných a vymyslených kníh z dvadsiatich odborov. Každý odbor v jeho katalógu kníh je zastúpený dvadsiatimi piatimi titulmi. Názvy sú usporiadané striedavo z rozličných disciplín.
- Test hierarchie záujmov Černého a Smékala (1984) porovnáva 17 rôznych záujmových zameraní a vyvodzuje 3 bazálne kategórie: záujem o idey, záujem o veci a záujem o ľudí.
- Hrabalov Inventár záujmových zameraní na profesionálnu orientáciu žiakov základných škôl (1987) obsahuje 120 študijných činností a povolání, zoskupených do nasledujúcich zameraní: gymnaziálne, elektrotechnické, stavebné, strojnícke, pedagogické, chemické, výtvarné, poľnohospodárske, ekonomické a zdravotnícke.
- Prinšpunov Dotazník záujmov ponúka 120 záujmových aktivít, zoskupených do 15 oblastí. V našom materiáli je uvedený v skrátenej podobe na 60 otázok. Aj keď si uvedomujeme, že niektoré z povolání, ktoré približuje interpretačná tabuľka, sú pre mnohé rómske deti nedostupné, poskytuje východisko pre poznanie okruhov, skupín povolání. Aktualizácia na súčasné možnosti prípravy na povolanie počíta s databázou profesionálnych informácií, dostupných v kabinetoch výchovných poradcov.

c) Hodnotová orientácia

Oblasť motivácie ľudského správania, činnosti je jedna z najkomplikovanejších a najťažších v psychológii. Sem patria aj postoje a hodnotové orientácie. Pre rozhodovanie sa vo svete práce a štúdia je dôležité, aké hodnoty uznávame, ktoré preferujeme, aký máme zmysel života, ako si predstavujeme svoju budúcnosť, seba, aké máme ideály.

Hodnotová orientácia človeka úzko súvisí s potrebami. Človek sa zameriava na naplnenie potreby, teda na cieľ. Tento cieľ predstavuje určitú hodnotu. Hodnotu má to, čo uspokojuje potrebu, respektíve vyvoláva pocity príjemnosti. Je to kritérium konania. Treba si však uvedomiť, že kde niet záujmu, tam niet hodnoty.

V súvislosti s povolaním vystupuje do popredia zaujímavá práca. Je naplnením potreby sebarealizácie. Práca je zdrojom vyžitia a radosti. Ide napríklad o možnosť technického vyžitia, vedenia ľudí, rozhodovania alebo spolurozhodovania, rozvoja záujmov. Jeden z predsudkov vo vzťahu k prijímaniu Rómov do zamestnania spočíva v tom, že sú označovaní za nestálych, pretože často menia firmy a zamestnania, chýba im lojalnosť k firme a hlbší záujem o prácu, ktorú robia. Málo sú publikované pozitívne vzory, ktoré by prispeli k prekonávaniu tohto predsudku. Najefektívnejšie je ústne podanie o významných Rómoch z prostredia, v ktorom žiaci žijú, o umelcoch (Lacková, Banga, Berki – Mrenica), o ľuďoch z občianskych združení, nadácií, pomôžu profily v rómskych periodikách, v Rómskom magazíne, zábavné programy v televízii (Sendreiovci), reportáže s pozitívnymi obrazmi života Rómov, návštevy predstavení rómskych súborov, divadla Romathan, návštevy rómskych stredných škôl, Rómsky dejepis (má byť stiahnutý zo škôl).

Mnohí ľudia pokladajú za najdôležitejšie v práci dobré pracovné podmienky - dobré pracovné prostredie, rovnomerný pracovný rytmus, fyzicky a duševne nie priveľmi náročnú prácu, dobré vzťahy medzi ľuďmi na pracoviskách. Atmosféra spolupatričnosti, kamarátstvo a spoločné osudy aj pri menej zaujímavej práci dávajú zamestnancovi pocit uspokojenia. Potreba združovania, taká typická pre Rómov, sa osvedčuje pri formovaní rómskych pracovných tímov, ktoré u nás i v zahraničí pracujú hlavne v oblasti stavebníctva a služieb, ale aj zberov a pod. Druhú stranu mince predstavuje tendencia vylúčenia Rómov zo zmiešaných pracovných tímov

V ostatných rokoch je výraznou hodnotou pre mladých naplnenie potreby nových informácií. Nie je zriedkavé, že táto hodnota je poznačená exotickým videním – cestu k jej naplneniu nachádzajú v cestovaní, v pobyte či v práci v zahraničí – v povolaní námorníka, novinára, cestovateľa, letušky a podobne. Charakteristickým cieľom je bohatstvo dojmov. Novým prvkom je otvorený trh práce v mnohých krajinách európskej únie. Ešte pred jeho oficiálnym otvorením celé rodiny (aj rody) z mnohých rómskych osád vycestovali do zahraničia. Popri špekulatívnych motívoch to bola hlavne väčšia šanca získať prácu v zahraničí ako na Slovensku. Skúsenosti aj keď sú rôznorodé (kastovníctvo medzi Rómami) potvrdzujú schopnosť adaptovať sa v novom prostredí a budovať novú existenciu. Základným predpokladom dôstojného uplatnenia sa na trhu práce v zahraničí však naďalej ostáva kvalifikácia, odbornosť, ktorú možno získať predovšetkým prípravou na strednej škole. Zdôrazniť treba generačný presah – deti by sa mali mať lepšie ako ich rodičia, ktorí v zahraničí obyčajne vykonávajú najpodradnejšie, nekvalifikované práce.

Po „nežnej revolúcii“ bola odtabuizovaná hodnota majetku a peňazí. Vysoký plat je výrazom spoločenskej vážnosti, prestíže povolania i statusu. A to i napriek tomu, že ide o inštrumentálnu hodnotu – peniaze slúžia na zabezpečenie potrieb. Ak si uvedomíme, v akej chudobe žijú mnohé rómske rodiny, je pochopiteľná jednoznačná orientácia na peniaze. Motív vysokého (a rýchleho) zárobku môže byť veľmi efektívny pri smerovej voľbe rómskych žiakov a hlavne pri pôsobení na ich rodičov, pričom skrytý im zostáva inštrumentálny charakter tejto hodnoty. Pri smerovej voľbe predstavuje významný motivačný prvok. Tento motív uvádzame do súvislosti s úrovňou kvalifikácie (2 – 3 ročné učebné odbory, maturitné vzdelanie, vysokoškolské vzdelanie), a s pripravenosťou v jednej profesii alebo v profesiách so širším profilom. Vyššia kvalifikácia prináša lepšie zamestnanie, aj finančné ohodnotenie a dôstojnejší život. U nás, aj v zahraničí.

d) Ašpirácie

Výrazom toho, ako vysoko si v živote stavíme latku, sú naše ašpirácie. S nižšími ašpiráciami sa stretávame pri profesijnej orientácii u žiakov, ktorí napriek dobrým schopnostiam sa podceňujú a volia si odbory s nižšími nárokmi. Práve s takýmito prejavmi sa stretávame často u rómskych žiakov. Chýba im sebavedomie, sebaistota, schopnosť presadiť sa v majoritnom prostredí. Niekedy je za tým špekulatívna úvaha o ceste menšieho odporu, niekedy skutočná skromnosť, niekedy vidina rýchleho zárobku. Mnohé nadané deti si uvedomujú svoje možnosti až po ukončení učňovskej prípravky, ktorú zvládnu bez väčšej námahy. Cesta na vysokú školu je pre nich nedostupná a maturitná príprava (ďalšie 2 roky v škole) je predĺžením obdobia závislosti na rodičoch.

Väčšina žiakov má reálne ašpirácie a tak si volia odbory, zodpovedajúce ich schopnostiam. S nárastom moci peňazí narástol aj počet detí s vysokými ašpiráciami, ktoré si volia atraktívne školy a odbory, nezodpovedajúce ich schopnostiam.

Demotivačne pôsobí skúsenosť, ktorá potvrdzuje, že aj vzdelaný Róm má nižšie šance na získanie práce vo chvíli, keď stojí zoči – voči potenciálnemu zamestnávateľovi. Jeho handicapom je to, že vyzerá ako Róm. Takáto nie zriedkavá skúsenosť znižuje ašpiračnú úroveň niektorých rómskych žiakov aj v prípadoch, keď majú predpoklady na štúdium v maturitných odboroch, či na vysokých školách. Dlhá a ťažká cesta mnohých rómskych vzdelancov za vzdelaním obyčajne vedie cez stredné odborné učilištia, dodatočne urobenú maturitu a až potom cez vysokú školu.

2.2.3 Pravdepodobnosť prijatia a zvažovanie rizík

Pravdepodobnosť prijatia je matematická hodnota, ktorá vyjadruje pomer medzi počtom miest v jednotlivých študijných či učebných odboroch a počtom záujemcov o tieto odbory. Tento údaj je žiakom sprístupňovaný výchovnými poradcami niekoľkokrát. Na základe neho si žiaci uvedomujú svoje šance a dokážu korigovať svoje rozhodovanie, keď je pravdepodobnosť prijatia na ten ktorý odbor nižšia. Volia si odbor príbuzného zamerania, prípadne školu.

Zvažovanie rizika neúspechu súvisí obyčajne s prekážkami, ktoré môžu vzniknúť počas voľby povolania/štúdia, na prijímacích skúškach, ale aj po ukončení stredoškolskej prípravy. Podľa Kristíny Magdolenovej z ROMA PRESS AGENCY (2005) ide o nasledujúce prekážky:

- pretrvávajúci názor, vyplývajúci zo skúsenosti „načo chodiť do školy, aj tak prácu nedostaneš“
- predsudky majority a z toho vyplývajúce vedomie, že ich nevezmú do zamestnania, že nemajú ako Rómovia šancu
- byť matkou je povolaním – pre rómske dievčatá štúdium nemá zmysel, lebo ich základným poslaním je byť doma, starať sa o výchovu detí a chod domácnosti
- strach zmeniť doterajší status života, zotrvávanie na filozofii „prežitia“
- neochota meniť miesto života, či cestovať za zamestnaním (kočovníctvo je mýtus, prežívajúci v majorite)
- nedostatok sebavedomia, sebaistoty, sebadôvery a schopnosti presadzovať sa

- neznalosť štátneho jazyka, čo znižuje šance na uplatnenie sa v praxi (nepoznajú geometrické tvary, farby, základné pojmy)
- nepripravenosť pre trh práce aj po absolvovaní SOU – učia sa v nich dávno prekonané technológie, nepoužiteľné v praxi
- spôsobilosť fungovať iba na špeciálnom trhu práce (nižšie kvalifikované práce s nízkym finančným ohodnotením ...)

Z uvedeného vyplývajú úlohy pre triednych učiteľov a výchovných poradcov v oblasti motivácie smerovej voľby:

- prekonať pretrvávajúce predsudky a „ukotvené predstavy“ o profesijnom zameraní Rómov (kováči, korytári, ...) v podmienkach znalostnej ekonomiky a rozvoja technológií – pomohli by besedy s predstaviteľmi rómskych komunít, podnikateľmi, technikmi, informatikmi, žijúcimi v prostredí, blízkom rómskym žiakom,
- formovať v žiakoch a ich rodičoch nový hodnotový systém – odkazujeme na časť práce, venovanej hodnotovo – motivačnému systému
- zvyšovať profesijné aspirácie rómskych žiakov v úlade s ich potenciálom a ponúkať rómskym žiakom pozitívne profesijné vzory (besedy, profily významných rómskych osobností z regiónu na nástenných novinách, profily v rómskych periodikách, napr. Romano ľiľ a pod.)

Systémové opatrenia sú popísané v materiáloch, dostupné v kabinetoch výchovných poradcov. V Borošovej Príručke pre výchovných poradcov je metodická časť bohatá na konkrétne metódy práce so žiakmi i rodičmi.

2.2.4 Kritériá rozhodovania

Kritériá rozhodovania tvoria srdce rozhodovacích procesov. Tu sa eliminujú alternatívy, ktoré nezodpovedajú kvalitatívnym alebo kvantitatívnym kritériám. Predstavujú akési sito, cez ktoré prejdú optimálne voľby povolania – štúdiá, ktoré zodpovedajú zdravotným požiadavkam, osobnostným charakteristikám a schopnostiam žiakov.

V tomto bloku sa zamyslíme nad osobnosťou žiaka. Pritom osobnosť chápeme ako integrálnu jednotu biologického, psychického a sociálneho. Aj preto môžeme hovoriť o fyzickom, psychickom a sociálnom "ja".

Cvičenie:

Brainstorming - čo tvorí naše fyzické "ja"? Učiteľ píše podnety na tabuľu.

Poznámka: ustriehnuť 3 zložky - fyziologickú, vlastnícku, imidž.

Fyziologická zložka úzko súvisí s celkovým fyzickým a zdravotným stavom jedinca. Nie každý môže robiť všetko, pretože je limitovaný fyzickou silou, chorobami, vadami, chybami a pod. Žiaci vo dvojiciach skúmajú, do akej miery si vyžadujú ich smerové voľby špecifické zdravotné požiadavky (napr. zrak, sluch, chuť, sila, koordinácia pohybov, jemná motorika ...), ale aj imidž.

Závažným problémom v profesijnom vývine predstavujú žiaci so špeciálnymi pedagogickými potrebami a zdravotným postihnutím. Súčasťou systému profesijnej orientácie je spolupráca výchovných poradcov a triednych učiteľov so školskými a posudkovými lekármi, ktorí posudzujú pri zdravotnom postihnutí žiakov adekvátnosť smerovej voľby a podľa charakteru postihnutia spresňujú jej možnosti. Bohaté informácie o zdravotných obmedzeniach pri profesijnej orientácii poskytujú Lepeňovej profesiogramy aj internetové programy *Cesta k povolaniu* a *Sprievodca svetom povolání*, ale aj na Vašekove materiály a informačné zdroje Brixovej.

Vstup učiteľa: Osobitnú úlohu pri utváraní prvého dojmu (a nielen prvého) zohráva imidž. Je známe, že 55% z prvého dojmu (5 až 15 sekúnd) tvorí to, ako vyzeráme, 38% to, ako hovoríme a iba 7% to, čo stihneme v tom krátkom čase povedať. Možno pozdrav, možno zopár viet o sebe. Handicapom pre niektoré rómske deti je, že na prvý pohľad je zrejmý ich pôvod. Za svoju tvár nemôžeme, ale súčasťou prvého dojmu je aj čistota, umyté vlasy, kvalita oblečenia (buďme reálni, vieme, čo si môžu a čo si nemôžu dovoliť sociálne znevýhodnené rodiny), zaváži však čistota oblečenia, zladenosť farieb, triezve a vkusné doplnky, ale aj čistota topánok, ...

Cvičenie: Aký by mal byť imidž v povolaniach ...? - práca v skupinách podľa profesijného zamerania (v službách, v obchode, ...), prezentácia.

Komentár učiteľa: oblečenie zodpovedajúce typu, dôraz na detail - topánky, doplnky, úprava tváre vo všeobecnosti, ale aj potreba prispôbiť sa firemnému imidžu.

Prechod

S imidžom súvisí aj celkové vyžarovanie našej osobnosti. A to je už reč - o psychickom "ja". To tvorí výkonová zložka, hodnotovo-motivačný systém, temperament a typ osobnosti a obraz seba - sebaobraz.

Všeobecne pretrváva obraz Rómov ako ľudí výbušných, nekontrolovaných, so sklonom k agresivite, násilníckych, náladových, bez sebadisciplíny, nedochvilných, lajdáckych, povrchných, schopných bez škrupúl okradnúť aj blízkeho človeka, s uvoľnenou sexuálnou morálkou ...Zmeniť tento vo verejnosti fixovaný obraz o charaktere Rómov sa nepodarí zo dňa na deň. Preto každý pozitívny vzor môže napomôcť pri prekonávaní týchto predsudkov. Začať však treba od seba – od žiakov samotných, od poznania svojich silných, ale aj slabých stránok.

Pri poznaní silných i menej silných stránok žiakom pomôže poznanie prejavov temperamentu (podľa Henniga 1979)

Temperament a typ osobnosti

Každý z nás predstavuje multidimenzionálnu osobnosť, čo je podmienené vplyvom dedičnosti, výchovy a sociálneho prostredia. Temperament a typ osobnosti môže byť významným kritériom pri voľbe povolania. Žiaci si píšú charakteristiky, ktoré vystihujú ich správanie do 4 stĺpcov:

CHOLERIK

klady:	oduševnený, vášnivý, rozhodný, vytrvalý, spoľahlivý, iniciatívny;
zápory:	podráždený, zlostný, netrpezlivý, výbušný, tvrdohlavý, ťažko odpúšťajúci;
rady:	bezpodmienečne bojovať proti výbuchom zlosti a hnevu, keď sa zjavuje zlosť, hnev, položiť si otázku – Aký to má vlastne zmysel? Ako k tomu došlo? Čo urobiť, aby podnet k hnevu a zlosti zmizol? Zhlboka sa nadýchnuť, myslieť na následky správania a rátať do 10, tešiť sa z každého úspechu pri sebaovládaní.

SANGVINIK

klady:	veselý, dôverčivý, citlivý, vnímavý, pohyblivý, výrečný, srdečný, živý;
zápory:	ľahkomyselný, nesústredený, nestály, nerozvážny, radorečný;
rady:	Školské úlohy robiť starostlivo a dôkladne, dôsledne dodržiavať sľuby, hovoriť len o tom, čo si premyslel, za čím si môže stáť, venovať sa iba niekoľkým koníčkom, zúžiť záber.

MELANCHOLIK

klady:	stály, usilovný, dôkladný, svedomitý, verný, spoľahlivý;
zápory:	uzavretý, trdnomyseľný, bojazlivý, precitlivený, opatrnícky;
rady:	Dbáť o to, aby nepreceňoval malé úspechy, uvedomovať si, že ťažkosti a neúspechy prežíva každý, keď niečo neviem, treba cvičiť, skúšať, premýšľať, rozvíjať zmysel pre príjemné veci a zážitky, nebrať vážne všetko čo povedia ostatní, viac žiť kultúrnym a spoločenským životom.

FLEGMATIK

klady:	spokojný, vyrovnaný, pokojný, chladný, znášavlivý, prítulný
zápory:	ľahostajný, neschopný nadchnúť sa, bez záujmu, lenivý, pohodlný, nerozhodný
rady:	zamerať sa na činnosti, ktoré nútia človeka konať (napr. funkcia v záujmovej organizácii), riešiť úlohy s plným nasadením a samostatne, vypracovať esej, referát, predniesť ho pred publikom, diskutovať o ňom, cvičiť sa v rozhodovaní.

Vstup učiteľa:

Aj keď sa v živote nestretávame s čistými typmi temperamentu, mohli sme si uvedomiť, že svojimi prejavmi správania a skutkami sa viac podobáme niektorému typu ako iným. V každom z nás sú vlastnosti, ktoré nám pomáhajú, ale aj vlastnosti, ktoré nám kladú v živote prekážky a komplikujú nám vzťahy s ľuďmi. Svoj dosah tieto menej žiaduce vlastnosti majú aj pri voľbe povolania.

Ešte vypuklejšie je to u nasledujúcich charakterových typov:

- Trémista – človek, ktorý má strach z poslucháčov, úzkosť z pozornosti druhého, zameranej na neho, strach zo zlyhania, poškodenia svojej povesti, zníženia (devalvácie) sebahodnotenia. Špecifikám trémy spojeným so skúškovou situáciou sa venujeme v materiáli o doučovaní.

- Človek s komplexmi - napriek tomu, že každý z nás má svoje slabé miesto v ktorom je zraniteľný (achillovu pätu), každý z nás je citlivý na isté situácie. Zdrojom komplexov môže byť telesná menejcennosť (hrb, stopy po kiahňach ...), duševné menejcennosti (určité obmedzené schopnosti) a z nich vyplývajúca nižšia úspešnosť, návyky a zlozvyky (pohadzovanie hlavou, ohrýzanie nechťov, ...), spôsob života (požívanie drog, alkoholu, slabšia hygiena, ...), ale aj inakosť (iná sexuálna orientácia, iná rasa, národnosť ...).

Cvičenie: hľadáme spolu so žiakmi možnosti prekonávania svojich slabých stránok, zamýšľame sa nad spôsobmi, ako sa zbaviť svojich handicapov, ako eliminovať ich vplyv v profesijnom živote.

Vstup učiteľa: V skupinách žiaci vytvoria zoznam povolání, ktoré vyhovujú charakteristikám a zoznam povolání, v ktorých by prejavy temperamentu mohli spôsobovať problémy.

Prechod:

Jedným z ukazovateľov úrovne výkonovej zložky popri školskom hodnotení je spôsob, akým sa žiak pripravuje na vyučovanie. Konfrontujeme profesijné aspirácie žiakov s požiadavkami na zvládnutie učiva v strednej škole. Upozorňujeme na riziká, ktoré môžu viesť ku zlyhaniu na strednej škole.

Vstup učiteľa: diskusia o zlepšení samoučenia a nárokoch povolání na sebazvedelávanie. Poukážeme aj na vzory z ich blízkeho okolia – na Rómov, ktorí „dozreli“ a už ako dospelí ľudia si ukončili stredné školy, urobili si maturity, absolvovali úspešne rekvalifikačné kurzy. Pozitívnym vzorom sú aj dospelí Rómovia, ktorí si v rámci sociálnych programov organizovaných úradmi práce ukončili aspoň základné školy.

Vstup učiteľa: jedným z najdôležitejších kritérií pri smerovej voľbe sú požiadavky odberateľov – zamestnávateľov na svojich budúcich zamestnancov.

Doba, v ktorej žijeme, si vyžaduje, aby mladí ľudia ovládali viacej príbuzných profesií (napr. mechanik cestných motorových vozidiel, autoelektrikár, autolakýrnik, karosár a pod), aby mali širšie profesné zručnosti.. Tým sa zväčšujú ich šance uplatniť sa na trhu práce. Mnohí Rómovia, ktorí odišli do zahraničia, majú problém dorozumieť sa v cudzom jazyku. V Európskej únii ovládanie dvoch cudzích jazykoch sa pokladá za prirodzené. Rovnako dobrým pomocníkom je počítač. Vedieť pracovať s internetom otvára nielen cestu širšiemu poznaniu, ale aj možnosť dostať sa k informáciám o voľných miestach u nás i v celom svete. Každý zamestnávateľ ocení, ak mladí ľudia budú manuálne zruční, ale hlavne to, že budú mať záujem o svoju prácu a ochotu učiť sa nové veci.

Žiaci v skupine rozdiskutujú nároky, spojené s prácou v zamestnaní, ktoré si zvolili.

2.2.5 Chyby a omyly pri rozhodovaní – Texty pre učiteľov

Ani taký životne dôležitý akt, akým je vlastné rozhodovanie pri voľbe povolania, sa nezaobíde bez chýb a omylov. Popíšeme tie, s ktorými sa v poradenskej práci s rodičmi stretávame najčastejšie. Zámerom týchto textov je rozpoznanie chýb a omylov pri voľbe povolania u žiakov a rodičov zo strany triednych učiteľov a výchovných poradcov. Preventívnu úlohu text zohráva v úvode kurzu pri oslovení žiakov a poradenskú funkciu má pri prijímaní smerovej voľby (cielenejšie poradenské rozhovory s rodičmi).

Vyčkávanie. Niektorí rodičia sa už v piatom ročníku pri zisťovaní profesijných záujmov ohradzujú, že je to priskoro, že nič sa nezmešká, ak sa s rozhodovaním počká. S takýmto postojom sa však môžeme stretnúť i u niektorých rodičov, ktorých deti navštevujú posledný ročník základnej školy. Skúsenosť ukazuje, že väčšina rodičov rómskych detí zo sociálne znevýhodneného prostredia do poslednej chvíle vyčkáva na ponuku voľných miest v stredných školách.

Odkladanie rozhodnutia je namieste vtedy, ak potrebujeme čas na získanie ďalších podstatných informácií o povolani, ktoré prichádza do úvahy, o pravdepodobnosti prijatia a pod.

Urýchľovanie rozhodnutia predstavuje druhú stranu mince. V takom prípade sa ľudia dostávajú do emocionálneho napätia a majú tendenciu prijímať unáhlené rozhodnutia. Obyčajne ide o deti so širokým profilom záujmov, prípadne s nevýraznými záujmami, ktoré si náhle v poslednom ročníku uvedomia, že ide do tuhého. Nie zriedkavo sú za urýchľovaním rozhodnutia aj pedagogickí pracovníci, ktorí sa dostávajú do časového stresu v súvislosti so zberom informácií pre počítač. Aj vtedy platí zásada „ponáhľaj sa pomaly“. Rozhodnutie o ďalšej ceste do života si vyžaduje svoj čas.

Konformizmus pri voľbe povolania je často výsledkom sugescie jednotlivca alebo skupiny. Vyplýva zo samotnej situácie. Je dokázané, že cudzí názor sa prijíma tým ľahšie, čím zložitejšia je vec, o ktorú ide, čím početnejšie a menej jasné sú kritériá jej posudzovania. Treba podotknúť, že deti majú sklon podliehať cudzím názorom vo väčšej miere ako dospelí. Platí, že osoba, ktorá je podriadená, prijíma zhora nielen príkazy, ale aj názory. A to je dieťa vo vzťahu k rodičom a k učiteľom. Sila sugescie pritom závisí aj na osobnej alebo oficiálnej prestíži osoby, ktorá názor vnucuje. To v rómskej komunite pôsobí dvojnásobne.

Dieťa často preberá názor skupiny spolužiakov, či rovesníkov a tak sa hlásia na stredné školy celé skupiny žiakov. Poukázať v tejto súvislosti treba na sugestívnu silu opakovania. Stokrát opakovaná lož sa stáva pravdou.

Emocionálne rozhodovanie úzko súvisí s konformizmom. Jeho protipólom je racionálne rozhodovanie. Pri voľbe povolania si musíme uvedomiť, že čím je človek impulzívnejší i menej vzdelaný, čím menej je naučený abstrahovať, tým viacej chýb robí. Nemožno si dovoliť, aby myšlienky plynuli zo srdca, nie z hlavy. Chybám napomáha všetko, čo vyvoláva rozrušenie, čo rozptyľuje pozornosť.

Osobitne to platí o mnohých rómskych rodičoch, ktorým chýba racionálny nadhľad nad situáciou a nechávajú sa strhnúť okamžitými emocionálnymi reakciami.

Nie je málo konfliktných situácií, v ktorých sa stretávajú názory rodičov, žiakov, učiteľov pri voľbe povolania. Ak v nich preváži emócia nad rozumom, možno počítať s rozhodnutím, ktoré prospeje málokomu. Zlosť je zlý radca, nadšenie zahmlí oči pred faktami, ktoré môžu neskôr zavážiť.

Upozorniť treba aj na citové vydieranie medzi spolužiakmi, keď rozlúčenie pri odchode na rôzne stredné školy sa stáva otázkou „života a smrti“.

Protekcia je akosi uznávaná ako jeden z atribútov každej organizovanej spoločnosti. Pri voľbe povolania pre niektorých rodičov predstavuje svätú povinnosť voči dieťaťu. V situácii, ktorá je objektívne nabitá neistotou, je vnímaná často ako zábezpeka úspechu. Poradenská skúsenosť dokazuje, že napriek opatreniam, je protekcia pri prijímaní na stredné školy faktom.

Rizikantnosť. To staré „risk je zisk“ charakterizuje postoj niektorých rodičov pri voľbe povolania. Vychádza z ignorovania údajov o pravdepodobnosti prijatia dieťaťa na spravidla atraktívny odbor a privysokých aspirácií, ktoré nezohľadňujú predpoklady pre ďalšie štúdium. Ten, kto na to doplatí, je však žiak, nie rodič. Aj keď sú sklamanie v tomto veku veľmi užitočné, nie sú prijímané s veľkým nadšením ani žiakmi, ani rodičmi. Často je za takýmto postojom alibizmus rodiča – nech to skúsi, aby nepovedal, že som mu bránil, že som mu nedal šancu.

Opatrníckosť obyčajne prináša rovnaké efekty. Prešpekulované voľby rozbíjajú istotu dieťaťa vo svoje vlastné sily, uberajú na aktivite a chuti popasovať sa s problémom.

Krajným prejavom tohto postoja je fatalizmus. Rodičia pasívne prijímajú odporúčanie školy o ďalšej príprave dieťaťa na povolanie. Nie je za tým uznávanie autority školy, ale pasívny postoj k životu ako takému, odovzdanie sa.

L'ahostajný postoj je typický pre rodiny, v ktorých voľba povolania je ďalším problémom navyše. Spravidla sa jeden spolieha na druhého, odkazuje dieťa partnerovi, alebo sa ani netají s tým, že je mu ľahostajné, kam si dieťa podá prihlášku. Tento postoj je veľmi častý u rómskych rodičov s nízkym vzdelaním a nedostatočným poznaním vzdelávacieho systému a trhu práce. Rýchle peniaze aj za cenu, že dieťa ostane doma a nejde študovať (veď to niečo stojí) sú pre nich vyššou hodnotou ako životná perspektíva dieťaťa.

Ak nejde o citovo otupené dieťa, takýto postoj zo strany rodičov je veľmi zraňujúci. Rizikom rozhodovania je potom tendencia uniknúť z nepriaznivých rodinných pomerov a voľba školy mimo miesta bydliska i za cenu nesplnenia profesionálnych želaní.

Na pozadí chýb, ktorých sa dopúšťajú rodičia a deti pri samotnom rozhodovaní, o to väčšiu váhu získavajú state našej ústavy, ktoré zdôrazňujú slobodu, samostatnosť a aktivitu pri voľbe povolania. Právo na vzdelanie a právo na prácu sa naplnia tým správnym obsahom vtedy, ak to bude voľba racionálna, zohľadňujúca potenciál a zameranie osobnosti rovnako ako potreby trhu práce.

2. 2. 6 Práca s rodičmi rómskych žiakov

Texty pre učiteľov

Mgr. Peter Repiský

V základnej škole existuje ucelený systém aktivít výchovného poradcu a triednych učiteľov zameraných na žiakov a rodičov v procese formovania profesijného vývinu od prvého ročníka základnej školy. Intenzívnejšia práca začína spravidla v 5. ročníku, kľúčový je 8. ročník základnej školy.

Vzdelanie je hodnota, ktorá má v živote človeka veľmi dôležité miesto. Bez neho sa iba ťažko možno začleniť do pracovného procesu. Vieme, aká je úroveň vzdelania v rómskych osídleniach. Dôsledkom toho je, že skoro všetci rómski obyvatelia sú v súčasnosti nezamestnaní alebo hľadajú živobytie v zahraničí, kde robia najmenej kvalifikované a často podradné práce. V čase, keď sa rozhoduje o ďalšom smerovaní žiakov, je potrebné meniť myslenie, hierarchiu hodnôt, osobitne u rómskych rodičov, ktorí žijú v sociálne znevýhodnených podmienkach.

Čo je nevyhnutné, aby si rodičia pri výbere povolania uvedomili?

- *aby poznali osobnostné a zdravotné schopnosti a predpoklady, ktoré dieťa má pre volené povolanie*
- *aby získali čo najväčšie množstvo informácií o povolaniach, na ktoré má dieťa predpoklady*
- *aby mali informácie o tom, aké uplatnenie na trhu práce mu povolanie umožňuje*

Informácie o škole, či povolani mnohí rodičia i deti nedomenujú a nevenujú im dostatočnú pozornosť. Nezaujem o dieťa ide ruka v ruku s nedostatkom informácií a poznania schopností a možností dieťaťa.

Na druhej strane dieťa často preberá názor skupiny spolužiakov či rovesníkov a tak sa hlásia na stredné školy celé skupiny žiakov.

Pri rozhodovaní sa o tom, akú strednú školu, aké povolanie by si malo dieťa vybrať, sú potrebné predovšetkým informácie.

Pomôcť rodičom môžu odpovede na tieto otázky:

- koľko žiakov v škole študuje, koľko absolventov ju každoročne končí a aká je ich schopnosť zamestnať sa (údaj má k dispozícii každý výchovný poradca alebo úrady práce, sociálnych vecí a rodiny, a to aj za jednotlivé stredné školy),
- aká je úspešnosť žiakov danej strednej školy pri prijímaní na vysoké školy (stredné školy ju často zverejňujú),
- ako ďaleko je škola od miesta bydliska a aké sú podmienky dochádzania (práve dochádzanie či pobyt v internáte je jednou z najväčších prekážok pri vzdelávaní rómskych žiakov v stredných školách mimo ich bydliska),
- akými možnosťami škola disponuje (internát, vlastná jedáleň, telocvičňa, vybavenosť počítačmi, knižnica, spolupráca s partnerskými školami v zahraničí a pod.).

Pri vyhľadávaní informácií je dobré poradiť sa s výchovným poradcom, prípadne aj osobne navštíviť vytipované stredné školy, o ktoré majú rodičia záujem. Veľa stredných škôl každoročne usporadúva deň otvorených dverí.

Odborné poradenstvo pri výbere povolania predstavuje okrem informácií o študijných a učebných odboroch odbornú pomoc aj asistenciu v procese rozhodovania o voľbe povolania či štúdia. Kým k rozhodovaniu samotnému dôjde, vaše dieťa prejde niekoľkými fázami:

1. SEBAPOZNANIE – malo by poznať samo seba

Uvedenie si svojich silných a slabých stránok, zhodnotenie svojich vlastností a schopností. Poznanie toho, na ktorý odbor (povolanie) má predpoklady a na ktoré predpoklady nemá. Pri problémoch s voľbou povolania môže pomôcť poradenstvo, poskytnuté výchovným poradcom, prípadne pedagogicko – psychologickou poradňou, pričom sa poradenskej aktivity zúčastňujú aj rodičia.

2. NÁJDENIE VZŤAHU – aká práca zodpovedá jeho záujmom, aspiráciám a hodnotám, pochopenie toho, o čo mu skutočne v budúcom zamestnaní predovšetkým ide.

3. POZNANIE MOŽNOSTÍ - povolania, možnosti vzdelávania a získania kvalifikácie. Čo vyžaduje typ kariéry, o ktorej uvažuje? Čo skutočne ponúka? Dieťa i rodičov zaujímajú aj niektoré ďalšie otázky, kým je prijaté racionálne rozhodnutie. Osvedčené sú spoločné návštevy rodičov i detí na vybraných stredných školách počas dní otvorených dverí, účasť na besedách s predstaviteľmi stredných škôl a pod. (Súčasťou stretnutia s rodičmi môže byť informácia o plánovaných podujatiach.)

4. ROZHODOVANIE – voľba medzi dvomi alebo tromi možnosťami, ktoré vyzerajú sľubne. Zvažovanie pravdepodobnosti, že sa tam dieťa dostane, ale aj rizík s tým spojených, ako je vzdialenosť, odlúčenosť od rodiny atď.

Každá z uvedených fáz predstavuje určitú úroveň pripravenosti na rozhodovanie, väčšiu alebo menšiu potrebu pomoci a podpory. Už pred samotným rozhodovaním si však treba uvedomiť nasledovné základné pravidlá, ktoré na našom trhu práce platia:

- **Vyššie vzdelanie znamená zväčša aj vyššiu šancu zamestnať sa a vyšší zárobok.**
- **Príliš úzka špecializácia obmedzí šance vášho dieťaťa zamestnať sa.**

Dnes je už dobre známe, že príliš úzka orientácia vo vzdelávaní – napríklad len na jednu profesiu či veľký podnik v blízkosti bydliska – sa nemusí vždy vyplatiť. Za omnoho dôležitejšie považujú odborníci **získanie univerzálnych zručností**, ktoré možno uplatniť v mnohých profesiách. Medzi ne patrí najmä: znalosť cudzích jazykov, ovládanie práce s počítačom a pod. Okrem toho, šancu uplatniť sa na trhu práce zvyšuje **ochota cestovať, či presťahovať sa za prácou** a samozrejme **kvalifikácia**, o ktorú je na trhu práce záujem.
- **Získanie maturity zvyšuje šancu na prácu a dobrý zárobok.** Získanie maturity výraznejšie delí ľudí na trhu práce z pohľadu ich úspechu pri hľadaní si práce a dosiahnutého zárobku.

Súčasťou vystúpenia výchovného poradcu či triedneho učiteľa sú aj informácie o tom, ako postupovať pri podávaní prihlášky a o ďalších krokoch. Sú dané pokynmi a smernicami, aktualizovanými každý školský rok. Osvedčili sa stretnutia výchovného poradcu s rodičmi a konzultácie s výchovným poradcom či školským psychológom (psychológom z pedagogicko-psychologickej poradne) na základe požiadaviek triednych učiteľov.

ZÁVER

Prednedávnom na Slovensku vzniklo Združenie pre rozvoj osobnosti a kariérového poradenstva. Základom jeho filozofie biodromálna koncepcia profesijného vývinu. Profesijný vývin je súčasťou nášho života od narodenia a obvyčajne končí odchodom do dôchodku.

Vstupujú do neho mnohé činitele. Nikto z nás si nevyberie, v akej rodine sa narodí, čo dostane od svojich rodičov a blízkych v ranom detstve, keď sa človek najviac v živote naučí, keď sa formuje prevažná časť jeho osobnostných vlastností a kultúra života a vzťahov.

V málo podnetnom prostredí, v chudobe a nedostatku vyrastajú mnohé rómske deti. Ich rodičia sú nezamestnaní hlavne preto, lebo sú nevzdelaní, chýba im kvalifikácia. Práve vzdelanie je cestou k dôstojnejšiemu životu aspoň pre ich deti. Je jedinou šancou pre zmenu katastrofálnej situácie, v ktorej väčšina Rómov žije.

Skúsenosť ukázala opodstatnenosť myšlienky predškolskej výchovy pre všetky deti, prípravného i nultého ročníka pre rómske deti zo sociálne znevýhodneného prostredia. Sú predpokladom dobrého štartu do vzdelávania v základnej škole, lepšieho zvládnutia adaptačného procesu v majoritnom prostredí.

Je pre ne šťastím, ak majú dobrého učiteľa v prvom ročníku – tam sa rozhoduje o ich ďalšom osude. Je pre ne šťastím, ak klíma v škole je žiživá voči Rómom. Je pre ne výhrou, keď sa dostanú do 9. ročníka základnej školy. Väčšina z nich sa však horko ťažko prederie do 8. ročníka.

Toto je druhý zásadný zlom v ich živote. Ich ďalšia cesta životom môže byť hrboľatá a zdĺhavá, ale aj priama a krátka, ak sa rozhodnú správne, ktorým smerom v živote sa vydať.

Uľahčiť prechod rómskych detí zo sociálne znevýhodneného prostredia na stredné školy je úlohou programu profesijnej orientácie, ktorý má pomôcť v poslednej fáze výchovy k voľbe povolania v základnej škole (začína 1. ročníkom a končí v poslednom ročníku) – pri smerovej voľbe. Cieľom programu je racionálna smerová voľba, zohľadňujúca osobnostné predpoklady a záujmy žiakov s potrebami trhu práce.

Uvedomujeme si, že v priebehu niekoľkých mesiacov implementácie programu nezmeníme postoje a hodnoty žiakov a hlavne ich rodičov. Môžeme im však otvoriť oči a priviesť ich k pochopeniu toho, že cesta z bludného kruhu, v ktorom sa mnohí Rómovia ocitli, vedie iba cez vzdelanie a kvalifikovanosť.

Materiál je bohatý na odkazy – systém výchovného poradenstva a osobitne profesijného poradenstva v základných školách je veľmi dobrý a funkčný. Z neho treba pri implementácii programu vychádzať, opierať sa oň. Program je otvorený, dáva podnety, ktoré v špecifických podmienkach každej školy budú mať svoju vlastnú podobu.

Všetko však závisí od ľudí a zdrojov. Program bude užitočný, ak ho budú robiť učitelia s pozitívnym postojom k Rómom, presvedčení o zmysle programu a aj náležite za svoju prácu ohodnotení.

Odozvy na program sú vítané - môžu pomôcť pri optimalizácii osobnostného a profesijného vývinu rómskych žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia v kontexte podpory integrovaného vzdelávania Rómov. Kontakt: lacogorej@centrum.sk.

BIBLIOGRAFICKÉ ODKAZY

- ALEXANDER, J. - HODÁL, P. : *Dikriminácia v školstve – Ako sa brániť*. Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť – SGI
- BOROŠ, J.: *Príručka pre výchovných poradcov*. SPN Bratislava, 1980.
- BROSS, I. D. J. : *Kritériá rozhodovania*. Bratislava. SNTL 1968.
- DANKO, J. : *Voľba povolania. Optimalizácia profesijného rozhodovania žiakov*. Košice. Východoslovenské vydavateľstvo 1988.
- GOREJ, L., ILENIN, I., ZELINA, M.: *Motivácia a záujmy*. Bratislava. Smena 1982.
- GOREJ, L.: *Omyly a chyby rodičov pri voľbe povolania*. Košice. Pedagogicko – psychologická poradňa mesta Košice 1987.
- GAJDOŠOVÁ, E., HERÉNYIOVÁ, G.: *Škola rozvíjania emocionálnej inteligencie žiakov*. Bratislava. Príroda 2002.
- HENNIG, W.: *Kto som?* Bratislava. Smena 1979.
- HVOZDÍK, J.: *Psychologické výchovné poradenstvo v teórii a praxi*. Východoslovenské vydavateľstvo. 1971.
- KOŠČO, J., FABIÁN, D., HARGAŠOVÁ, M., HLAVENKA, V. : *Teória a prax poradenskej psychológie*. SPN Bratislava, 1980.
- LENZ, L. a kol. *Metodický materiál II k predmetu etická výchova*. Bratislava. Metodické centrum Bratislava 1995.
- MAGDOLENOVÁ, K.: *Pracovné mýty a Rómovia*. Webstránka Ľudia proti rasizmu. 2. 11. 2005.
- Metodické usmernenie č. 2380/2000 z 27. decembra 2000 k postupu pri prijímaní na štúdium na stredné školy v rámci správneho konania.
- Národná správa o politike mládeže v Slovenskej republike pre Radu Európy, Ministerstvo Školstva, 2005
- Profilové predmety na prijímacie skúšky na stredné školy pre školský rok 2004/2005 určené Ministerstvom školstva SR dňa 14. októbra 2003 pod číslom 287/2003-09.
- Rómovia v strednej a východnej Európe, Únik z pasce závislosti – Regionálna správa o ľudskom rozvoji , Bratislava 2003
- ŠIŠKOVÁ, T., ed. : *Výchova k tolerancii a proti rasizmu – Portál* (str. 124,125, 156, 162
- http://www.euractiv.sk/cl/202/2764/Diskriminacia_Romov_na_trhu_prace
- Vyhláška Ministerstva školstva SR 145/1996 Z. z. z 10. apríla 1996 o prijímaní na štúdium na stredných školách v znení 437/2001 Z. z., 725/2002 Z. z. a 6/2004 Z. z.
- Zákon NR SR č. 596/2003 Z. z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Názov: **Programové prístupy pri profesijnej orientácii rómskych žiakov**
Autori textu: PaedDr. Ladislav Gorej
Mgr. Peter Repiský
Jazyková úprava: Vlasta Školková
Obálka: Viktor Sika, Roman Štaffen
Náklad: 600 ks
Rozsah: 46 strán
Vydavateľ: EUROFORMES, s. r. o., Žilina
Vydanie: prvé
Formát: A4
ISBN 80-89266-10-X

